

Tuinhistorisch onderzoek

ten behoeve van de functieverandering van de
boerderij aan de Groningerstraat 54 te Midlaren



juli 2018

DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap

Buro voor landschapsgeschiedenis en landschapsonwerp.



Colofon

Project:	Tuinhistorisch onderzoek ten behoeve van de functieverandering van een boerderij aan de Groningerstraat 54 te Midlaren
Opdrachtgever:	VDP Architecten Pottbakkersrijge 16 9718 AG Groningen
Opdrachtnemer:	DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap Bouwerschapweg 60 9795 TA Woltersum www.dtpl.nl
Auteur:	drs. ing. L. (Leo) Dijkstra
Datum:	9 juli 2018
Status:	Definitief
Projectcode:	9-7_MiBo

© 2018, DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap

Alle rechten voorbehouden. De teksten van deze rapportage mogen niet zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap worden gebruikt. In geval van publicatie, geheel of gedeeltelijk, van dit als intern rapport bedoelde document, kan het noodzakelijk zijn om auteursrechten, copyright, publicatierechten en/of andere rechten te regelen met DIJKSTRA of andere partijen. De afbeeldingen in deze rapportage zijn door DIJKSTRA gemaakt, tenzij de bronvermelding anders aangeeft.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

1	Tuinhistorisch onderzoek	4
	Methode	4
	De context	5
2	Historisch landschappelijke ontwikkelingen	7
	Toponymische verklaring van de naam Midlaren	9
3	Huidige situatie	
	Het erf	11
	Morfologie en gebruik van het huidige erf	13
	Het gebouw	14
	Vergelijking met overige boerderijen in de buurt	15
	Kenmerken en waardering	16
	Programma van eisen	18
4	Conclusie en aanbevelingen	20
	Bronnen	23
	Digitaal	
	Literatuur	

Afb. 1 Achtergrondfoto, een foto uit de periode 1968 uit de collectie Monumentenzorg Drenthe nr. MZ 13202000307 Bron: <http://www.drentsarchief.nl>

1 Inleiding

De boerderij aan de Groningerweg 54 te Midlaren is onttrokken aan de agrarische functie en de wens is geuit om de bestaande bedrijfskavel te splitsen in twee woonkavels. De boerderij is een rijksmonument en blijft behouden. De schuren op het achtererf wil men slopen en in plaats daarvan een nieuw woonhuis realiseren. Er ligt inmiddels een schetsontwerp voor de nieuwbouw, gemaakt door VDP architecten. Aan DTPL is gevraagd een (tuin)historisch onderzoek te doen waaruit mogelijk aanknopingspunten te vinden zijn voor de verdere uitwerking van het schetsontwerp en het tuin (erf) ontwerp.

4 Tuinhistorisch onderzoek

Bij een tuinhistorisch onderzoek is het gebruikelijk de tuin tot in detail te onderzoeken. Het ontwerp van de tuin, de tuinarchitect, de gebruikte beplanting en vervolgens een waardering op basis van de door de Rijksdienst voor het Cultuurhistorisch Erfgoed (RCE) gehanteerde methoden.

Voor deze locatie zal het tuinhistorisch onderzoek iets afwijken van het gebruikelijke onderzoek. In dit geval zal met name het boerenerf worden beschouwd in relatie tot de historische ontwikkeling van boerenerven in de regio. Daarnaast zal er specifiek worden ingegaan op de kansen en bedreigingen van functieverandering bij boerenerven. Kortom de monumentale waarden van het boerenerf zullen worden beschreven en gehanteerd als uitgangspunt voor herbestemming. Dit alles in lijn met de handreiking cq richtlijnen vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.¹

¹ RCE, 2010, 11

Methode

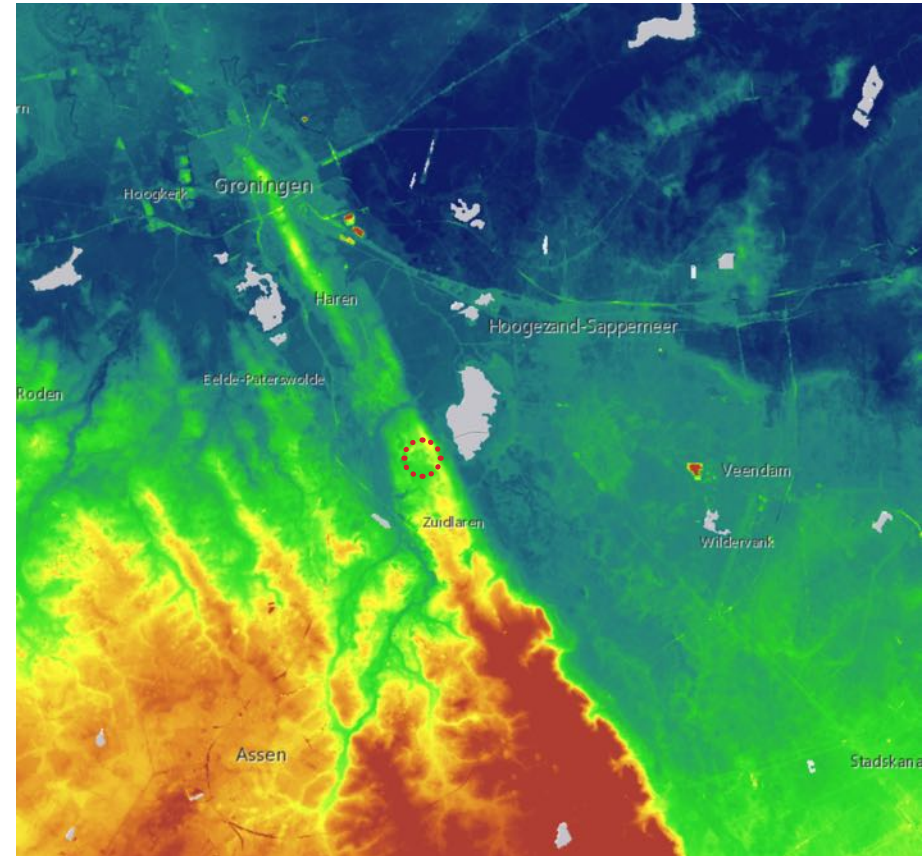
Zoals gebruikelijk werken we vanuit het grotere schaalniveau naar het detailniveau op de uiteindelijke kavel. Het historisch gegroeide landschap, het dorp en de ligging van de kavel in het geheel komen chronologisch aan bod. De zichtlijnen en de ruimte- en massastudie van de kavel volgen hierop. Er zal een vergelijking worden gemaakt met de groei en ontwikkeling van dergelijke agrarische bebouwing in de directe omgeving. Daarnaast zal er een abstracte waarderingskaart van de kavel met de huidige bebouwing daarop worden gemaakt. Hierop staat aangegeven wat de waardevolle en kenmerkende 'groene' onderdelen zijn. Het resultaat van dit onderzoek kan een basis vormen voor toekomstige ontwikkelingen, in dit geval het nieuwe programma op het erf.

De context

Het plangebied Midlaren ofwel de kavel is gelegen op de zogenaamde Hondsrug tussen Noorderlaren en Zuidlaren aan de flank van het Zuidlaardermeer. De Hondsrug is een complex van meerdere hoger gelegen zandruggen die tijdens de een na laatste ijstijd 'het Saalien' zijn gevormd.² Deze landschappelijke kenmerken zijn bepalend geweest voor de bewoningsgeschiedenis van Drenthe en in dit geval Midlaren. Op basis van de oudste vondsten gaat men er van uit dat er ruim 120.000 jaar geleden al sprake is van menselijke activiteit.³ Hierna zoomen we verder in op het dorp Midlaren.



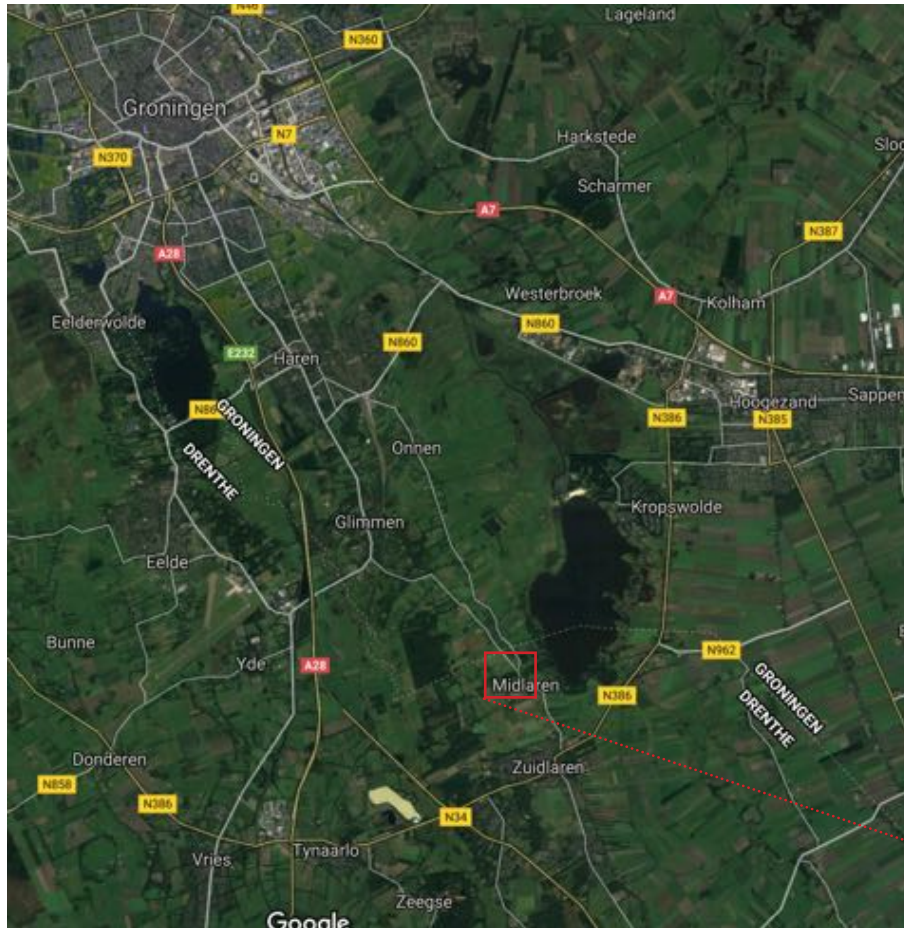
Afb. 2 Een luchtfoto met de locatie aangegeven door middel van een rood gestippelde cirkel. Bron: www.googlemaps.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018



Afb. 3 Een fragment uit de algemene hoogtekarte Nederland met de locatie aangegeven door middel van een rood gestippelde cirkel. De rode en gele delen zijn de hoger gelegen delen en de groen en blauwe de laagst gelegen delen. Bron: www.acrgisonline.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018

² Jongmans, A, G, et al, 2013,236

³ bron: <https://www.geheugenvandrenthe.nl/drenthe-prehistorie>, geraadpleegd op 26 juni 2018



Afb. 4 Een luchtfoto met de locatie aangegeven door middel van een vierkant.
Bron: www.googlemaps.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018



Afb. 5 Een uitvergroting van de luchtfoto met de locatie aangegeven door middel van een vierkant. Bron: www.googlemaps.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018

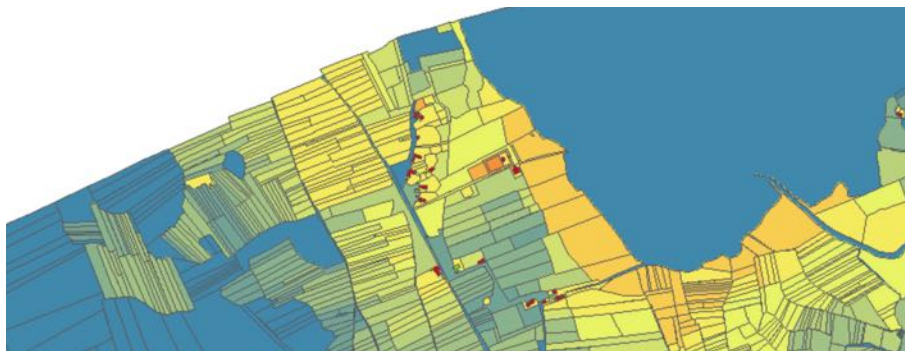
2 Historische landschappelijke ontwikkeling

Midlaren is gelegen in het zandlandschap binnen het zogenaamde 'esdorpenmodel'. De dorpen waren gelegen nabij de 'es' (bouwland) en een complex weidegronden in een beekdal.⁴ Door de ligging aan een doorgaande route bestaande uit een reeks nederzettingen spreekt men ook wel van een 'lineaire nederzetting'.



Afb. 6 Een serie topografische fragmenten uit verschillende periodes. Bron:www.topotijdreis.nl en www.Hisgis.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018

De boerderij aan de Groningerweg 54 te Midlaren ligt binnen de esgronden. Dit zijn de hoger gelegen gronden die lange tijd als bouwgrond werden gebruikt. De smalle verkavelingsstructuur zoals we die zien op de kaarten vanuit www.Hisgis.nl is thans verleden tijd. Het bouwland is getransformeerd naar grasland en door de ruilverkaveling hebben de smalle percelen ruimte gemaakt voor een grootschalig perceel. Op basis van de beschikbare kaarten via www.topotijdreis.nl is niet duidelijk te herleiden wanneer dit heeft plaatsgevonden op deze locatie.



Afb. 7 Een fragment uit een oude kaart met daarop de zichtbare smalle verkaveling. Bron: www.topotijdreis.nl en www.Hisgis.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018



Afb. 8 Een fragment uit een recente topografische kaart daarop de zichtbare grootschalige verkaveling. Bron: www.topotijdreis.nl en www.Hisgis.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018

Het is niet ondenkbaar dat de eerste ruilverkavelingswet uit 1924 en een latere uitwerking in 1954 en later hier debet aan waren.⁵ Deze schaa sprong in het landschap zien we ook terug in de bebouwing.



Het huidige perceel (zie pijl) en vele andere gronden in en om Midlaren waren lange tijd eigendom van een invloedrijke familie genaamd 'de Dregs'. Vanaf de zeventiende eeuw kocht de Groninger burgemeester Johan de Dregs goederen en landerijen in Midlaren en liet daar een buitenplaats bouwen, genaamd Meerwijk. Tot ver in de negentiende eeuw bleef dit familiebezit. Vele percelen rondom de buitenplaats waren eigendom van de familie en in gebruik als weiland of hooiland.

Bron: <https://www.geheugenvandrenthe.nl/dregs-de>, geraadpleegd op 6 juli 2018

⁵ Bron: <https://www.geheugenvandrenthe.nl/ruilverkaveling>, geraadpleegd op 21 juni 2018

Toponymische verklaring van de naam 'Midlaren'

Zoals eerder beschreven is het dorp Midlaren gelegen op de Hondsrug tussen de dorpen Noordlaren en Zuidlaren. De naam van een gebied, dorp, streek of stad bevat vaak verwijzingen naar het ontstaan of ligging in het landschap. Voor Midlaren is dat niet anders. Als we de naam toponymisch ontleden komen we tot een beschrijving die al heel veel zegt over de ligging in het landschap. We knippen de naam op in 'mid' en laren'. 'Mid-' wil zeggen in het midden gelegen en 'Laar-' betekent lager gelegen bosweide.⁶ Of uit 'gelegen in een moerassige streek' zoals Schönfeld aangeeft.⁷ De interpretatie van deze beide namen geeft aan ' *Nederzetting bij laaggelegen bosweide midden tussen Noordlaren en Zuidlaren*'⁸

Laten we eens kijken of dit klopt. We gebruiken hiervoor een aantal bronnen zoals de algemene hoogtekartaat Nederland (AHN), diverse topografische kaarten uit verschillende periodes en de nauwkeurig gedetailleerde situatieve beschrijving en tekening uit www.HisGis.nl welke de periode rond 1830/1833 beschrijft.

Via de site www.HisGis.nl kun je verschillende kaartlagen raadplegen. Het betreft hier de situatie geschetst rond 1830. Hier zijn verschillende kaartlagen te raadplegen zoals de veldnamen, grondopbrengsten en markegrenzen (specifiek in Drenthe). Midlaren was gelegen in de marke of Dingspil 'zesde dingspel Oostermoer'.⁹ Het dorp bestaat uit een aantal boerderijen.

Gezien de ligging langs een oude weg spreekt men hier ook wel van een lineaire nederzetting.¹⁰ Het betreft dan vooral de oostflank van het dorp daar waar de oudste bebouwing staat.



Afb. 9 Een fragment uit de veldnamenkaart vanuit HisGis. Duidelijk te zien is het grondgebruik in relatie tot de hoogteligging. De natte hooilanden aan het meer en de hoger gelegen bouwlanden. Bron: www.HisGis.nl, geraadpleegd op 1 juli 2018

⁶ Dittmaier, H, 1963, geciteerd uit Spek 2015

⁷ Schönfeld, M, 1980, 18

⁸ Spek, T et al, 2015, 188

⁹ bron: www.hisgis.nl, geraadpleegd op 17 juni 2018

¹⁰ Spek, T et al, 2015, 194



Afb. 10 Een foto uit de periode 1968 uit de collectie Monumentenzorg Drenthe nr. MZ 13202000310 Bron: <http://www.drentsarchief.nl>

3

Huidige situatie

Het Erf

Bij het beschouwen van een erf moeten we ons goed realiseren binnen welke tijdspanne we dit zien.

We nemen hierin een aantal grote stappen vanaf de oude erven voor de 19^e eeuw, tijdens de 19^e en 20^e eeuw en de laatste periode vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw. Het is vooral in Drenthe opvallend dat vele boerderijen hergebruikt worden als woonhuis. Rond 2003 bedroeg dat 81,3 % van alle historische boerderijen.¹¹

De oude Drentse erven waren zeer eenvoudig en slechts functioneel en hadden een sterke relatie met het omringende landschap.¹² Eeuwen lang is dit een constant beeld geweest. Er was geen sprake van een erfafscheiding, hooguit een deel afgeschermd als veekering. Pas in de tijd van Napoleon werden de eigendommen ingemeten en vastgelegd; het kadaster werd opgericht.¹³ Hierna werd de erfafscheiding steeds belangrijker; was naast een veekering ook een grens van het 'mijn en dein'. Daarna zien we snel opeenvolgende veranderingen op het erf.

Siertuinen en scheidingen op de erven zien we dan ontstaan. Pas vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw zagen we de eerste siertuinen bij de rijke villaboerderijen ontstaan in Groningen.^{14,15}

In Drenthe vond dit navolging in de 20^e eeuw. Het achtererf bleef het domein van de boer, vaak wat rommelig met wat bijgebouwen wat hakhout langs de randen of een grote eik.¹⁶ Verharding op het erf zien we eigenlijk pas halverwege de 20^e eeuw ontstaan. De moestuinen lagen oorspronkelijk niet op het erf maar vaak op smalle perceeltjes aan de rand van het dorp. Op oude kaarten en veldnamenkaarten zien we deze vaak als 'goorns' staan. De siertuinen en nutstuinen op het erf vinden navolging.



Afb. 11 foto van de boerderij juni 2018 gemaakt door VDP architecten

¹¹ SHBO, 2003, 29

¹² Bieleman, J 2008, 106

¹³ bron: <https://www.kadaster.nl/geschiedenis-van-het-kadaster>; geraadpleegd op 28 juni 2018

¹⁴ Botke, Ij, 2002, 410

¹⁵ Scholtens, T, 2004, 17

¹⁶ Spek, T et al, 2015, 214

Veranderingen op het boerenerf in Drenthe de laatste eeuwen

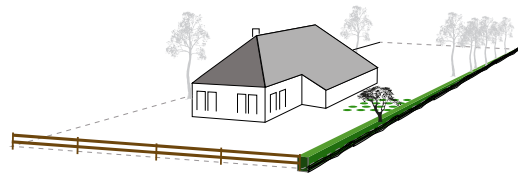
> 19e eeuw



Kenmerken

- geen duidelijk zichtbare erfgrans, soms wat vlechtwerk tegen loslopend vee
- geen verharding
- weinig beplanting, aantal bomen (grote eiken) en wat hakhout
- moestuinen of goorns lagen vaak net buiten het dorp

19e eeuw
na de franse tijd
(en opmetingen)

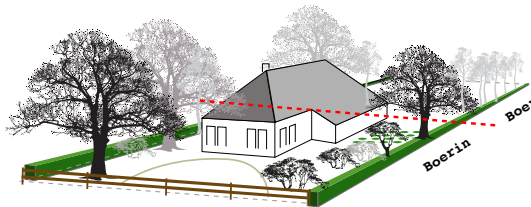


Kenmerken

- duidelijk zichtbare erfgrans, door bomenrijen, een haag of houten afrastering
- langs wegen lage planken hekken
- geen verharding
- de moestuinen buiten het dorp raakten in onbruik en er kwamen kleine moestuinen op het erf.
- veel oude eiken gekapt vanwege houtverkoop (oa scheepsbouw in Groningen)

12

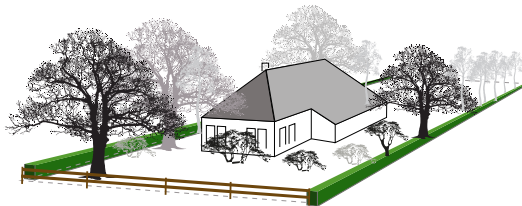
begin 20e eeuw



Kenmerken

- duidelijk zichtbare erfgrans, door bomenrijen, een haag of houten afrastering
- langs wegen lage planken hekken
- erfverharding doet haar intrede
- onder andere vanuit Groningen komt het fenomeen siertuin, naast de nutstuin, haar intrede.
- door alle veranderingen en toevoegingen op het erf ontstaat er een tweedeling door een soort onzichtbare lijn (zie rode stippellijn). Het voorste deel en aan de zijkant is vaak ingericht als sier- en respectievelijk nuts/groentetuin en heeft een open karakter richting de weg. Andere onderdelen zijn een boomgaard, een bloemenborder, aan de randen eiken hakhout. Het achtererf is het domein van de boer en kent louter een functionele inrichting en heeft een naar binnen gekeerd karakter.

21e eeuw
na functieverlies



Kenmerken

- duidelijk zichtbare erfgrans, door bomenrijen, een haag of houten afrastering
- Vaak beplanting op onlogische plaatsen (leilinde's aan de noordzijde)
- de logische en functionele inrichting van het erf zoals dat vroeger was dreigt steeds meer te verdwijnen.
- de oude karakteristiek boerenerfverdeling gaat steeds meer verloren

Afb. 12 Een schematische samenvatting van de ontwikkeling op hoofdlijnen van de boerenerven in Drenthe.

Als we kijken naar het huidige erf zien we een duidelijk ruimtelijke organisatie terug zoals dat op vele oude boerenerven zichtbaar is.¹⁷ Het voorste deel is voor de vrouw (sier) en het achterste deel voor de man (nut).¹⁸ Als boerderijen veranderen van functie gaat de oude organisatie vaak verloren.

Morfologie en gebruik van het huidige erf

De boerderij is georiënteerd met het woongedeelte aan de Groningerstraat. Hier kent het erf een open karakter met een haag rondom. Rondom het woongedeelte ligt een gazon met een aantal solitaire kleinere bomen. Langs de randen staan diverse soorten grotere bomen. Een grote oude rode beuk laat zien dat het de boer op deze boerderij vroeger goed ging. Ondanks de behoorlijke leeftijd zijn deze bomen niet als monumentaal bestempeld binnen de gemeente Tynaarlo

De erfinrichting kan worden omschreven als een typerend boerenerv uit tweede helft twintigste eeuw. Aan de noord- en zuidzijde van het erf zien we grote bomen staan. Aan de zuidzijde, voorzijde en deels aan de noordzijde van de kavel staat een meidoornhaag. Deze hagen zien we vaker terug als scheiding en veekering. De meidoornhaag aan de Tolhuisweg loopt achter het erf door als weilandbegrenzing. De takken van de meidoornhagen werden vaak nog door elkaar gevlochten waardoor een dichte haag met doornen ontstond.¹⁹ Op het noordelijke zijf zien we nog een hogere haag die dienst doet als afscheiding cq afscherming van een klein houten bouwwerk/schuurtje daarachter.

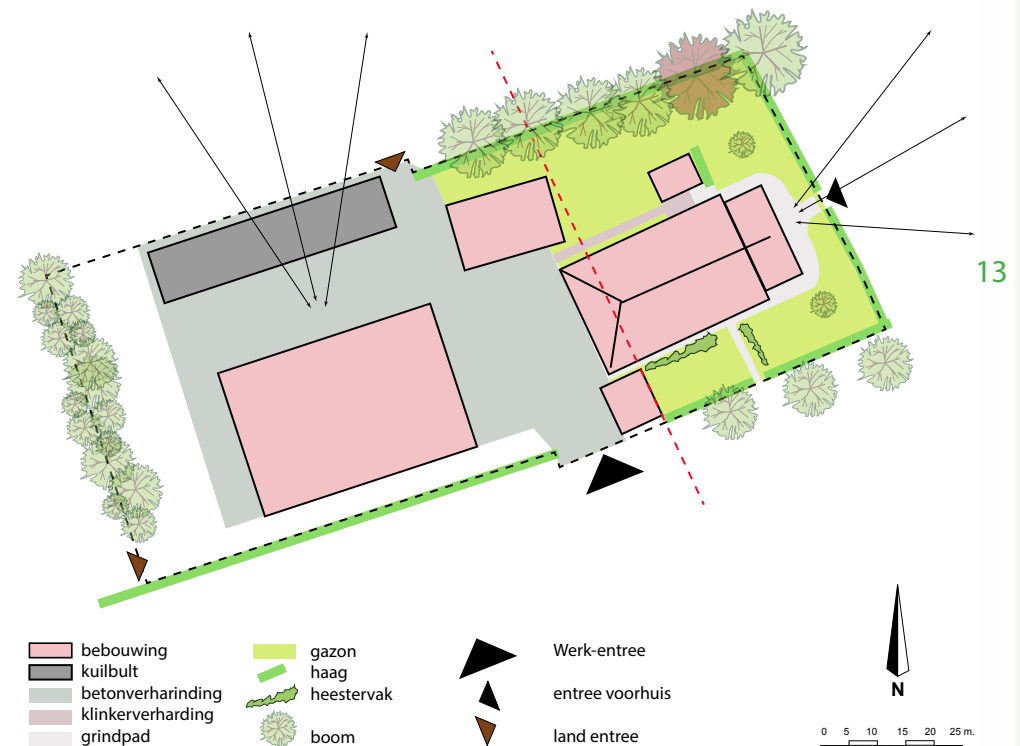
17 Bijhouwer, J, T, P, 1943,70

18 Bouivin, B. 2003, 190

19 Baas, H, ,2005, 63

Op dit zelfde zijf zien we een kleine groentetuin en een waslijn.

Samenvattend kun je zeggen dat de huidige tuin een traditionele inrichting kent met een siergedeelte aan de voorzijde, een functioneel gedeelte aan de zijkant en een bedrijfsmatige inrichting aan de achterzijde. Binnen dit geheel is 'de onzichtbare lijn door boerderij en erf' waar Greet Bierema (landschapsarchitect) over spreekt in het boek 'Drents Boer boek'. Deze lijn geeft de scheiding aan tussen het deel voor de vrouw en de man.



Afb. 13 Een schematische weergave van het huidige erf met bebouwing en beplanting op hoofdlijnen. De rode stippellijn is de 'zogenaamde onzichtbare lijn'.

Het gebouw

Dit tuinhistorisch onderzoek richt zich primair op de tuin danwel het erf. Er is geen bouwhistorisch onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen van de boerderij en schuren. De boerderij is een rijksmonument en staat als volgt beschreven:

Rijksmonument (nr Rijksmonument nummer: 510904 Laatste wijziging: 2014-10-11 14:32:19.0)

Beschrijving van Krimpenboerderij onder afgewolfd zadeldak

Inleiding: Boerderij van rond 1865 fraai gelegen op de kruising van de Groningerstraat en de Tolhuisweg, deeluitmakend van de oorspronkelijke agrarische structuur. In het woongedeelte is dubbel glas aangebracht, waarin roeden zijn opgenomen. De roedenverdeling is afgeleid van de oorspronkelijke vensters.

Omschrijving: Boerderij van het krimpentype opgetrokken in baksteen onder afgewolfd zadeldak met OH pannen gedekt, het bedrijfsgedeelte bovendien grotendeels met riet. Op de nok twee gemetselde schoorstenen. Het woongedeelte heeft een hoofdgewel met de goot als kroonlijst. Alle vensteropeningen hebben een sterk gedrukte tudorboog. Centraal in de symmetrische voorgevel met vlechtwerk, gevat in een pilasterstelling op neuten de entree; een paneeldeur met sierroosters en bovenlicht met levensboom. Aan weerszijden van de entree twee schuifvensters. Onder het wolfeind een T-venster geflankeerd door twee tweeruits mezzaninovensters.

In de linkerzijgevel twee schuifvensters als aan de voorzijde. In de kopgevel van de krimp een rechtgesloten zesruits schuifvenster. In de zijgevel een drielicht venster met bovenlichten en een inrit. In het stalgedeelte vijf ovale stalramen met scherpe hoeken en een zevenruits verdeling d.m.v. kruisende kwartronde roeden.

In de rechterzijgevel één schuifvenster als aan de voorzijde.

In de kopgevel van de eerste krimp een smal drieruits schuifvenster, in de gevel twee gekoppelde schuifvensters. In de kopgevel van de tweede krimp een klein venster. In de zijgevel van het bedrijfsgedeelte stalramen. De bedrijfsgevel is nieuw opgemetseld. Uilebord en wolfeind met riet en OH- pannen zijn ongewijzigd.

Waardering: Boerderij van cultuur-, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang: - als karakteristiek voor de oorspronkelijke agrarische structuur - vanwege de beeldbepalende ligging aan de kruising - vanwege de bijzondere detaillering - vanwege de gaafheid (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)²⁰

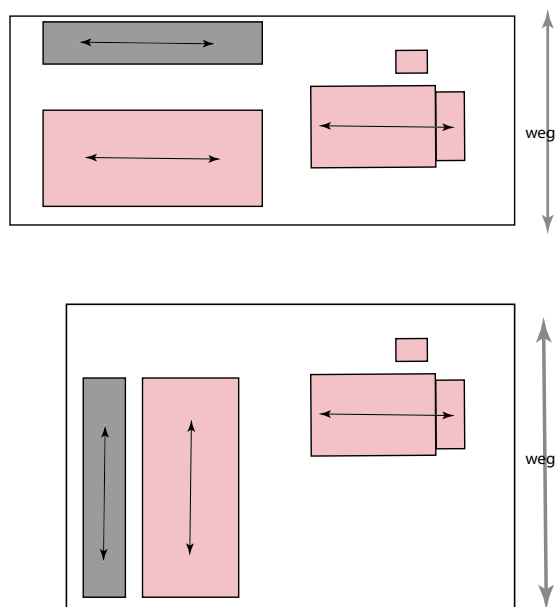


Afb. 14 foto van de boerderij juni 2018 gemaakt door VDP architecten

20 Bron: <http://rijksmonumenten.nl/monument/510904/krimpenboerderij-onder-afgewolfd-zadeldak/midlaren/> (geraadpleegd op 26 juni 2018)

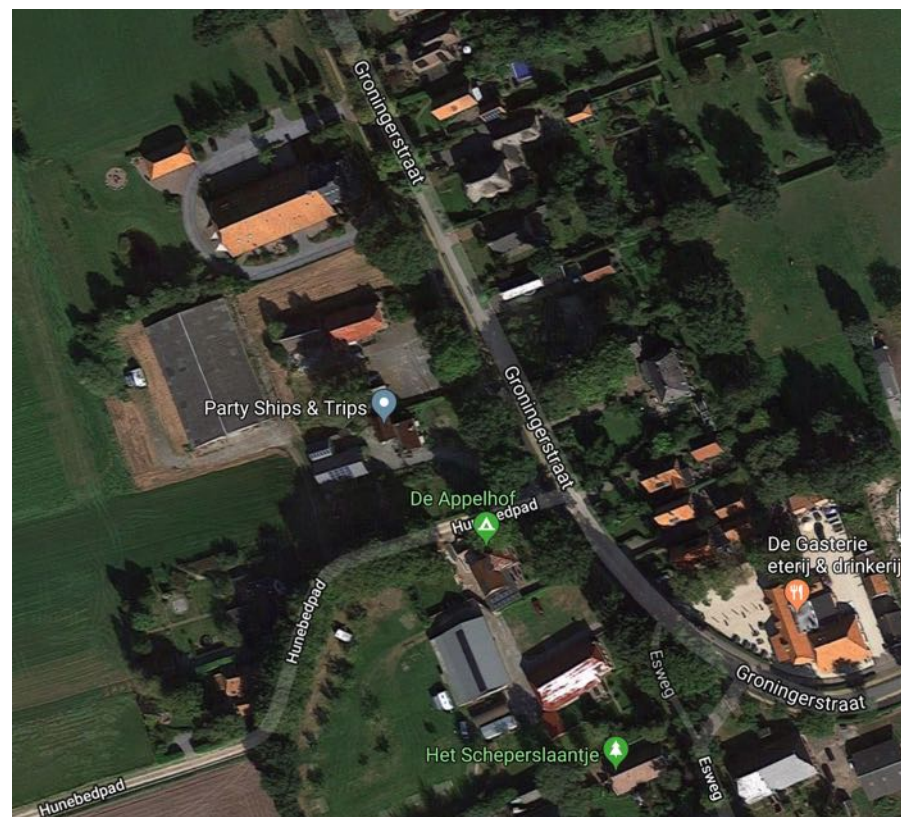
Vergelijking met overige boerderijen in de buurt.

De meeste boerderijen in de buurt staan met de voorzijde naar de weg gericht en hebben de nokrichting haaks op de weg. Soms zijn hier afwijkingen te zien die vooral voortvloeien uit de kavelvorm. Een bijgebouw kan dan de nokrichting parallel aan een kavelgrens krijgen en daarmee afwijken van het hoofdgebouw. Het is sterk afhankelijk van de kavelvorm, en daarmee de logistiek op het boerenerf, hoe de nokrichting van de bijgebouwen is georiënteerd. Op smalle kavels zien we vaak alle gebouwen met een haakse nokrichting op de weg en bij de brede kavels zien we de bijgebouwen nog wel eens parallel aan de weg. De bijgebouwen zijn vaak langwerpig van vorm.



Afb. 15 schematische weergave van nokrichtingen gerelateerd aan kavelvorm

Sinds de nauwkeurige registratie van percelen zien we ook een toenemende vergroting van deze percelen. De schaalvergroting in de landbouw beperkt zich niet alleen tot de ruilverkaveling maar ook de steeds grotere machines en omvang van de veestapel leidt tot grotere bedrijfsgebouwen.²¹ Ook de toenemende hygiëne-eisen werken door in de logistiek van het boerenerf waardoor soms meerder toegangen (schoon en vuil) ontstaan.



Afb. 16 luchtfoto Midlaren met de diverse nokrichtingen. Bron: www.googlemaps.nl geraadpleegd op 6 juli 2018

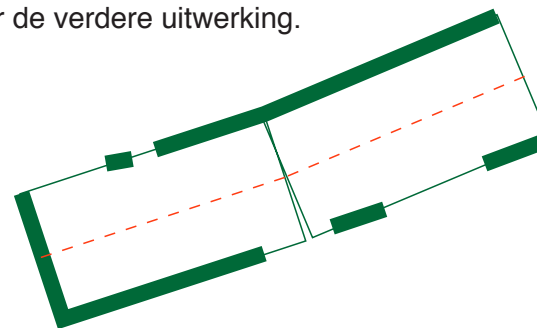
Kenmerken en waardering

De boerderij als gebouw is beschermd en heeft de status als rijksmonument. Het omliggende erf heeft echter geen bescherming. Niet alleen de boerderij maar ook het erf is bepalend voor de ensemblewaarden van het geheel in combinatie met de ligging in het landschap. Boerderij en erf moeten daarom worden gezien als een ruimtelijke eenheid. Bij een verdere ontwikkeling moet dit ook als belangrijk uitgangspunt worden geformuleerd. Als dit niet duidelijk in de planontwikkeling wordt meegenomen bestaat het risico dat de ruimtelijke samenhang verloren gaat. Dit zien we helaas landelijk teveel gebeuren.²² Tegelijkertijd moeten we de voorgenomen plannen ook zien als een kans tot verbetering en behoud van het boerenerf, in veel gevallen kan dit tot goede resultaten leiden.²³

- 16 Als basisuitgangspunt kan worden gezegd dat het huidige erf grotendeels overeen komt met het beeld uit de tweede helft twintigste eeuw, met een duidelijke verdeling voor/achter versus man (nut)/vrouw (sier). Daarnaast heeft het achtererf door de huidige bebouwing en kuilopslag een introvert karakter in tegenstelling met het extraverte karakter van de voortuin. Het behouden en versterken van dit beeld is gewenst en draagt bij aan de typisch regionale kenmerken van de boerenerven. Daarnaast is het in lijn met de kenmerken van het gebouw als rijksmonument waardoor het geheel als ensemble behouden blijft.

Anticiperend op de toekomst

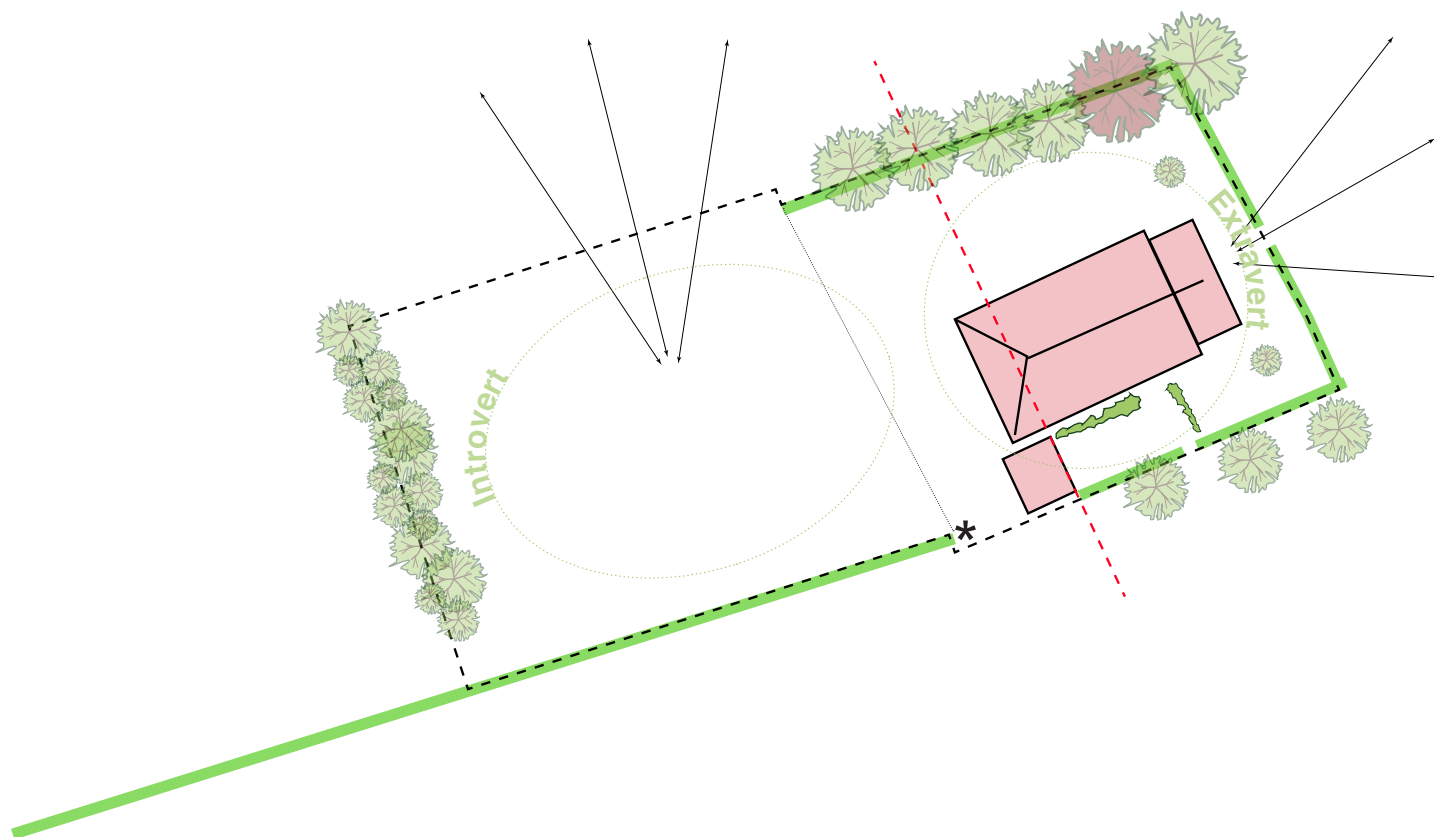
Na sloop van de bestaande schuur op het achtererf zal er een groot gapend gat op de kavel ontstaan. Om te voorkomen dat het erf in twee delen valt verdient het de aanbeveling een ruimtelijk omsluitend groen kader aan te brengen met op een aantal plaatsen gewenste openheid en geslotenheid. Het zicht van en naar de Groningerweg en de Tolhuisweg wordt hiermee op een subtiële wijze vormgegeven passend binnen een historisch kenmerkend erf. Dit concept vormt de basis voor de verdere uitwerking.



Concept: een door groen omsloten kavel met een aantal coupures en zichtlijnen. de rode gestippelde lijn is de gewenste nokrichting.

22 Leopold, R, et al, 2001,27

23 Nijhuis, H et al ,2007 , 9



* natuurlijke knik in de kavelgrens die we terug zien in de nokrichting van de bestaande schuur.

Programma van eisen

Als we alles puntsgewijs en chronologisch benoemen komen we tot een volgende onderverdeling in mate van belangrijkheid.

1e orde

Begrenzing van de kavel

- Om te voorkomen dat het erf in twee delen valt verdient het de aanbeveling een ruimtelijk omsluitend groen kader aan te brengen met op een aantal plaatsen gewenste openheid en geslotenheid. Het zicht van en naar de Groningerweg en de Tolhuisweg wordt hiermee op een subtiele wijze vormgegeven passend binnen een historisch kenmerkend erf.
- In stand houden van de meidoornhaag aan de Tolhuisweg
- Bestaande entree achtererf gebruiken als dubbelentree, geen nieuwe entrees toevoegen
- Oude (stenen) schuur aan de Tolhuis behouden, werkt als inleiding van het achteraf en knikpunt van de kavel grens.

Bouwvlak

Het kader waarbinnen geschoven kan worden met het nieuwe bouwvolume komt voort uit een aantal uitgangspunten zoals; bezonning, zichtbaarheid van en naar de Groningerweg, positie op het erf in relatie tot overige bebouwing.

Nokrichting

- De nokrichtingen van de huidige bebouwing is parallel aan de kavelgrens. Hierdoor is er een subtiele dubbele nokrichting ontstaan. Voor het nieuw te bouwen volume is dit eveneens wenselijk omdat hiermee de samenhang met de landschappelijke begrenzing een logische is.

2e orde

Begrenzing van de kavel

- De begrenzing tussen de beide kavels dient te bestaan uit lagere beplanting met incidenteel een boom. Deze lagere beplanting kan bestaan uit heesters tot 2,5 a 3 meter of deels een meidoornhaag of een combinatie. Een houtwal zoals het omsluitend groen kader is niet gewenst omdat deze van een andere orde en betekenis is.

Beplanting

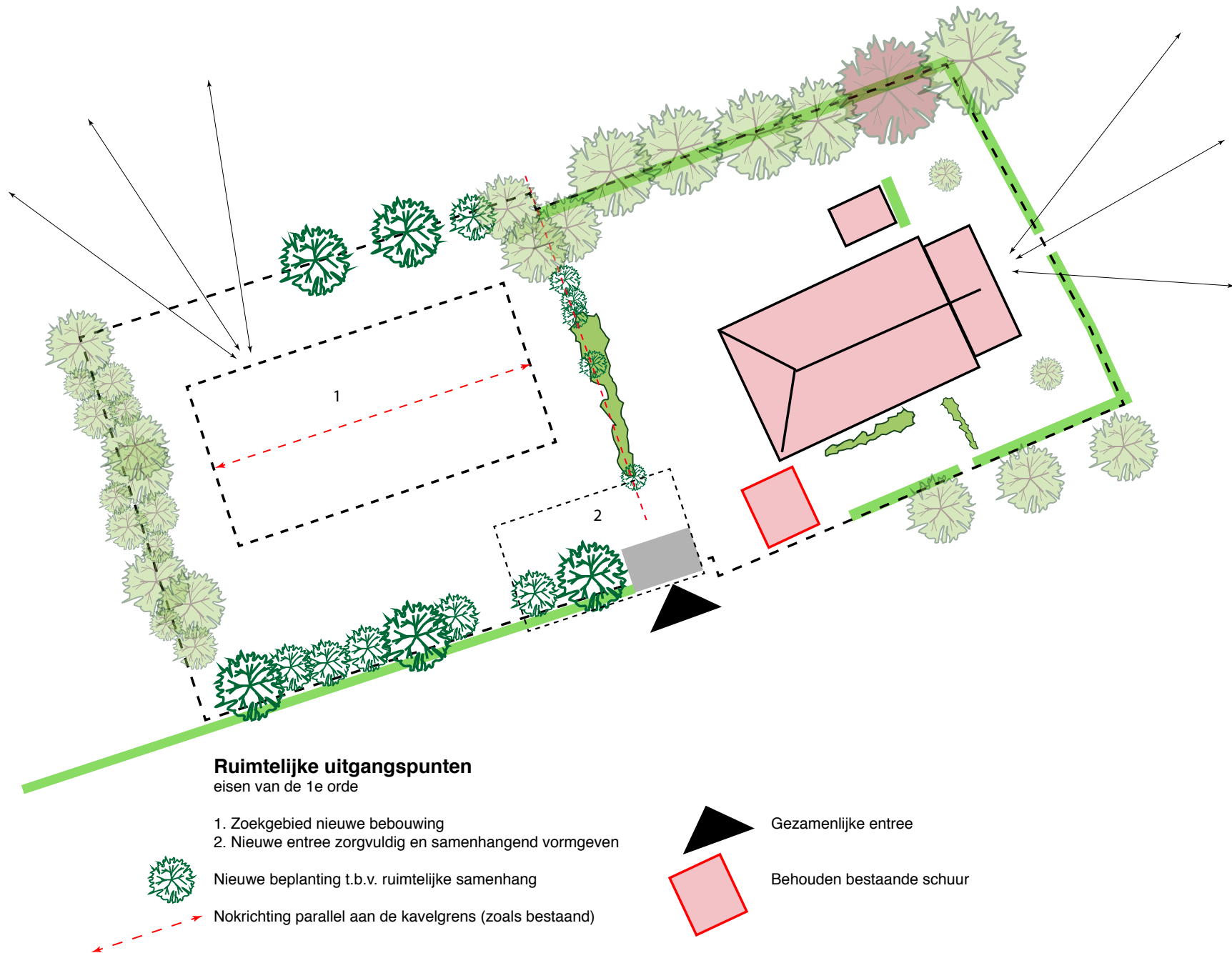
- Alle zichtbare beplanting vanaf de openbare weg moet bestaan uit gebiedseigen soorten en typen. Zie hiervoor ook de lijsten uit de bijlage.

3e orde

Tuininrichting en materiaal

- Voor verhardingsmaterialen die direct grenzen aan de openbare weg heeft het de voorkeur gebruik te maken van streekeigen producten (keitjes als oprit bijvoorbeeld)
- Een alternatief voor streekeigen materiaal kan worden gevonden in agrarisch materiaal zoals bijvoorbeeld betonnen keerwanden van sleufsilos voor kuil.

*



4 Conclusie en aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek, de vraag en de toekomstige ontwikkelingen en kansen is het verstandig dit tegen het licht van het vigerende beleid te houden.

Op provinciaal niveau is de cultuurhistorie nader beschreven in het Cultuurhistorisch Kompas. Twee doelstellingen staan hierin centraal. Ten eerste de cultuurhistorie herkenbaar houden en ten tweede de ruimtelijke identiteit versterken. De gemeente heeft ten behoeve van het aspect cultuurhistorie de Structuurvisie Cultuurhistorie 2014-2024 “Een juweel tussen twee provinciehoofdsteden” vastgesteld.

- 20 Uit beide beleidsvisies valt op te maken dat er duidelijk wordt ingezet op het behouden en versterken van de landschappelijke identiteit en kenmerken.

Bij functieverandering dreigt de oude opbouw en logica van een erf verloren te gaan als gevolg van een nieuwe inrichting. Vaak gaan nieuwe bewoners alles als siertuin zien en inrichten. Met een aantal uitgangspunten kan de oude opbouw echter wel blijven bestaan en nog steeds ruimte bieden aan een meer ‘burgerlijke inrichting’. Overigens zijn boerderijen die nog wel volledig in functie zijn ook gevoelig voor moderne tuintrends. Op basis van het voorgaande onderzoek zijn er een aantal conclusies en aanbevelingen te trekken.

Het Erf

Het erf moet als een ruimtelijke eenheid zichtbaar en leesbaar blijven. Dat is te bereiken met de volgende uitgangspunten:

- Het behouden en versterken van de randbeplanting (bomen en haag) dat geldt ook voor splitsing van het huidige erf.

- De tuin aan de voorzijde open en zichtbaar houden (gras, sierheesters/bomen) Hiermee kan de oude verdeling van het erf op hoofdlijnen in stand blijven.
- De afscherming met het achtererf (het nieuwe erf kan goed met een haag of lage heesters en een incidentele boom)
- Het nieuwe erf kan (voor het vanaf de weg zichtbare gedeelte) worden verhard met (betonplaten, keien). Denk daarbij aan een gemeenschappelijk entree. De keus zal in samenhang met de gekozen rand moeten worden vormgegeven. betonnen L-elementen combineren met een betonnen entree, een groene rand is beter te combineren met keien.
- Niet te veel ordening aanbrengen op het nieuwe erf en in het bijzonder de randen. Een rommelig ‘ongeordend’ achtererf was gebruikelijk. Laat een oude tractorband liggen *Drentse boeren gooiden nooit iets weg, dat leverde een bepaald beeld op van de boerenerven.*

Bebouwing

- bij splitsing van erven is het van belang dat er een ruimtelijke samenhang blijft. Deze samenhang in volume en morfologie is ook van belang. Heeft de hoofdboerderij een kap, dan het bijgebouw of in dit geval het nieuwe gebouw ook.
- In veel gevallen zien we schuren (afhankelijk van de vorm van het erf) in lijn met de nokrichting van het hoofdgebouw. Afwijkingen hierop zijn nieuwe schuren die haaks op hoofdgebouw staan. In dit geval ligt de keus voor de hand het om een langwerpig volume te kiezen, in lijn met de voormalige bebouwing. De positie op het erf kan praktisch gezien het beste plaats vinden op de noordelijke helft waar voorheen de kuilbult lag. Dit in verband met de schaduwwerking van de bomen aan de Tolhuisweg.
-
-

Beplanting

- Voor de toe te passen beplanting moet een keus worden gemaakt uit streekeigen beplanting. Dat geldt vooral voor de bomen in de randen en de beplanting voor de voortuin. Op het nieuwe erf ontstaan een nieuw binnentuin, hier kan een hedendaagse invulling aan worden gegeven.
- Kies beplanting op logische plekken en houd rekening met de groeipotenties van bomen.

Begin twintigste eeuw heeft Harry de Vroome vele boerenerven geïnventariseerd. Uit gesprekken met boeren bleek dat er in de voorafgaande periode niet veel veranderingen zijn geweest in het beplantingsassortiment. Uit eigen ervaringen en uit de lijst Vroome is onderstaande beplantingslijst samengesteld. Hierbij is rekening gehouden met de regionale kenmerkende beplanting in relatie met de grondsoort en waterstand. Er is een onderscheid aangebracht in de toepassingsmogelijkheden. Uiteraard zijn er meerdere soorten denkbaar, vooral binnen het assortiment vaste planten is dat het geval.

Bomen

Voor singels en randen

Betula pubescens (Zachte berk)
Fagus sylvatica (Beuk)
Quercus robur (zomereik)
Quercus petraea (wintereik)
Prunus avium (Zoete kers)
Prunus padus (inheemse vogelkers)
Rhamnus frangula (Vuilboom)
Tilia x vulgaris (Hollandse linde)

Als solitair op het erf te gebruiken

Acer negundo (Vederesdoorn)
Acer saccharinum (Witte esdoorn)
Juglans regia (Walnoot)

Prunus avium (Zoete kers)

Fruitbomen (diverse soorten zie H. de Vroome)

Heesters

Voor singels en randen

Corylus avellana (Hazelaar)
Crataegus monogyna (Eenstijlige meidoorn)
Euonymus europaeus (Kardinaalsmuts)
Ilex aquifolium ((scherpe)Hulst)
Rosa canina (Hondsroos)

Als solitaire struik te gebruiken

Amelanchier lamarckii (krentenboompje)
Buxus sempervirens (Palomboompje)
Deutzia scabra
Hydrangea macrophylla (Hortensia)
Hydrangea paniculata (Pluimhortensia)
Kerria japonica (Ranonkelstruik)
Ribes sanguineum
Syringa vulgaris (Gewone sering)

Klimplanten

Hedera helix (Klimop)
Humulus lupulus (Hop)
Lonicera periclymenum (Wilde kamperfoelie)

Vaste planten

Achillea ptarmica (Wilde bertram)
Aconitum napellus (Monnikskap)
Alchemilla mollis (Vrouwenmantel)
Anemone hybriden (Herfstanemoon)
Aster (diverse soorten zie H. de Vroome)
Campanula (diverse soorten zie H. de Vroome)

Centaurea montana (bergkorenbloem)
Centranthus ruber
Corydalis lutea
Dianthus (diverse soorten zie H. de Vroome)
Doronicum orientale (voorjaarszonnebloem)
Geranium sanguineum (bloedrode ooievaarsbek)
Geum (Nagelkruid)
Helianthus decapetalus (Zonnebloem)
Hemerocalus (diverse soorten zie H. de Vroome)
Hosta (diverse soorten zie H. de Vroome)
Iris germanica (Lis)
Lysimachia punctata (puntwederik)
Malva moschata (Muskuskaasjeskruid)
Paeonia officinalis (Boerenpioen)
Phlox maculata (in soorten)
Primula veris (Gulden sleutelbloem)
Rudbeckia fulgida (Zonnehoed)
Saponaria officinalis (Zeepkruid)
Solidago hybriden (diverse soorten zie H. de Vroome)
Viola odorata (Maarts viooltje)

Bronnen

Digitaal

www.hetgeheugenvandrenthe.nl

www.hisgis.nl

www.arcgisonline.nl

www.topotijdreis.nl

www.googlemaps.nl

Literatuur

Baas, H, et al (2005) Leestekens van het landschap, Utrecht

Bieleman, J (2008) Boeren in Nederland. *Geschiedenis van de landbouw 1500-2000*, Amsterdam

Bierema, G (1994) Boerenerven van de vier noordelijke provincies, Zwolle

Bijhouwer, J.T.P., Nederlandsche boerenerven, Amsterdam

Boivin, B et al (2003) Drents Boer-boek, 7000 jaar boerderij en landschap, Assen

Botke, IJ, (2002) Boer en Heer, *De Groninger boer 1760-1960*, Assen

Dittmaier, H., (1963) *Die (h)lar Namen. Sichtung und Deutung. Niederdeutsche studien*10, Köln/Graz.(geciteerd uit Spek, 2015)

Jongmans, A.G. et al (2013) Landschappen van Nederland, *Geologie, bodem en landgebruik*, Wageningen

Koldewij, E, et al red. (2001) Binnen bij Boeren, *Wonen en werken in historische boerderijen*, Zwolle

Leopold, R, et al (2001) Het boerenerf als brandpunt van natuur, landschap en cultuurhistorie, Utrecht

Nijhuis, H et al red. (2007) Bouwen aan boerderijen, *Ideeënboek voor herstel en vernieuwing van oudere boerderijen*, Zutphen.

Renes, H (2010) Op zoek naar de geschiedenis van het Landschap, Utrecht

RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), (2010) Een toekomst voor boerderijen, *Handreiking voor de herbestemming van monumentale boerderijen*. Amersfoort.

Schönfeld, M, (1980) Veldnamen in Nederland, Arnhem

Scholtens, T, (2004) Het boerenerf in Groningen 1800-2000, Assen

SHBO (Stichting Historische Boerderijen Onderzoek) (2003) Historische boerderijen in Nederland, *Een onderbouwde raming van het resterende bestand aan historische boerderijcomplexen gebouwd voor 1940*. Arnhem

Spek, T. et al (2015) Landschapsbiografie van de Drentsche Aa, Assen

Vroome, H, de (1996) Drentse boerenerven en tuinen, Assen